

İslam Sanatı Çalışmalarının İnşası II

İslami Görsel Kültür 1100-1800

Oleg Grabar

Çeviri: Hayrullah Doğan

OLEG GRABAR

1929'da Strasburg'da doğdu. 1950'de Harvard Üniversitesi Orta Çağ Tarihi bölümünden mezun oldu. İslam sanatı ile yakından ilgilendi. 1955'te "The Art and Ceremonial of the Umayyad Court" başlıklı teziyle doktor unvanı aldı. 1980'de Harvard Üniversitesinde İslam sanatı ve mimarisi alanında kurulmuş olan Ağa Han Kürsüsü'nün ilk profesörü oldu ve 1990 yılına kadar burada görev yaptı. 8 Ocak 2011 tarihinde Princeton'daki evinde öldü. Önemli birkaç eseri: *Persian Art Before and After the Mongol Conquest*, *The Formation of Islamic Art Studies in Islamic Art and Archaeology*, *Islamic Art and Beyond: Constructing the Study of Islamic Art*, *The Dome of the Rock*.

HAYRULLAH DOĞAN

1972'de Aydın'da doğdu. 1999'da Boğaziçi Üniversitesi Sosyoloji Bölümünden mezun oldu. 1996'dan beri serbest çevirmen olarak çalışıyor.

Ağa Han Mimarlık Ödülleri, ödöl töreni (Marakeş, 23-25 Kasım 1986), mimarları ve söz sahibi kimseleri tarihin değerleri konusunda aydınlatmaya hazırlanırken (Fotoğraf: Gary Otte)

İÇİNDEKİLER

GÖRSEL LİSTESİ	9
ÖNSÖZ.....	15
TEŞEKKÜR.....	21
GİRİŞ	23

BİRİNCİ KISIM OBJELER

I	
Michigan Üniversitesinde İki Madenî Eser	41
II	
XII. Yüzyıldan İtibaren Müslüman Doğu'nun Küçük Sanatları	59
III	
Doğu'yla Ticaret ve İslam Sanatının Batı'daki “Lüks Sanatlar”a Etkisi	87
IV	
Objelerin Paylaşılan Kültürü	99
V	
<i>Epigrafika Vostoka</i> İçin Eleştirel Bir Gözden Geçirme	123

İKİNCİ KISIM KİTAP SANATI

VI

Harîrî'nin <i>Makâmât</i> 'ının Yeni Bulunan Resimli El Yazması.....	155
---	-----

VII

“Demotte” <i>Şehnâme</i> 'sinin İkonografisi Üzerine Notlar	219
---	-----

VIII

On Üçüncü Yüzyıldan Kalma Resimlendirilmiş <i>Makâmât</i> : Burjuvazi ve Sanat.....	239
--	-----

IX

Tasvirler ya da Yorumlar: El-Harîrî'nin <i>Makâmât</i> 'ının Resimleri.....	265
--	-----

X

Arapça bir Dioscorides El Yazması Hakkında	287
--	-----

XI

Bir Pers Resmi Estetiğine Doğru	295
---------------------------------------	-----

XII

İki Bâbürlü Minyatürü Hakkında	341
--------------------------------------	-----

XIII

On Sekizinci Yüzyıldan İki Mekke ve Medine Tasviri Üzerine Başlangıç Niteliğinde Bir Not.....	351
--	-----

ÜÇÜNCÜ KISIM MİMARLIK VE KÜLTÜR

XIV

Kayıtbay Medrese-Türbesinin Yazıtları	363
---	-----

XV	
	Pers Mimarlığının Aynası Olarak İsfahan..... 371
XVI	
	Memlük Sanatı Üzerine Düşünceler 403
XVII	
	Bir Yüksek Osmanlı Sanatı Sergisi 429
XVIII	
	Sinan'ın Mimarlığının Anlamları 453
XIX	
	Osmanlı Sanatının Çeşitli Kapıları 465
XX	
	Haçlı Seferleri ve İslam Sanatının Gelişimi 477
DÖRDÜNCÜ KISIM	
İSLAM SANATI VE BATI	
XXI	
	İslam Mimarlığı ve Batı: Nüfuzlar ve Paralellikler 499
XXII	
	Kültürel Alışverişin Örüntüleri ve Yolları..... 509
XXIII	
	Avrupa ve Şark: İdeolojik Yönü Ağır Basan Bir Sergi..... 517
XXIV	
	İslam Sanatında Klasik Formlar ve Bazı Çıkarımlar 543
XXV	
	İslam Sanatı ve Mimarlığı ile Antik Çağ 555
SÖZLÜK 577
DİZİN 581

GÖRSEL LİSTESİ

BİRİNCİ KISIM: OBJELER

I MICHIGAN ÜNİVERSİTESİNDE İKİ MADENİ ESER

1 Eyyûbî çanağı	43
2 Eyyûbî çanağı	44
3 Eyyûbî çanağı	46
4a Eyyûbî çanağı	47
4b Eyyûbî çanağı	47
4c Eyyûbî çanağı	47
4d Eyyûbî çanağı	47
A Eyyûbî çanağı	49
5 Memlük kutusu	55
6 Memlük kutusu	56

II XII. YÜZYILDAN İTİBAREN MÜSLÜMAN DOĞU'NUN KÜÇÜK SANATLARI

1 Cleveland. Sanat Müzesi, tabak.	60
2 Cleveland. Sanat Müzesi, tabak, detay.	61
3 Cleveland. Sanat Müzesi, tabak, detay.	62
4 Cleveland. Sanat Müzesi, tabak, detay.	63
5 Leningrad [St. Petersburg]. Ermitaj Müzesi, kitabeler.	64
6 Leningrad [St. Petersburg]. Ermitaj Müzesi, kazan.	65
7 Washington. Freer Sanat Galerisi, su matarası.	66
8 New York. Metropolitan Sanat Müzesi, tabak.	68
9 Washington. Freer Sanat Galerisi, kadeh.	69
10 Washington. Freer Sanat Galerisi, tabak.	71
11 New York. Metropolitan Sanat Müzesi, tabak.	72
12 Washington. Free Gallery of Art, tabak	73
13 Washington. Freer Sanat Galerisi, Dioscorides el yazması, <i>De Materia Medica</i>	74
14 Paris. Bibliothèque Nationale [Milli Kütüphane], Harîrî'nin <i>Makâmât</i> el yazması, Arap el yazmaları 3929, fol. 26.	75
15 Paris. Bibliothèque Nationale [Milli Kütüphane], Harîrî'nin <i>Makâmât</i> el yazması, Arap el yazmaları 5847, fol. 138.	76

16 Paris. Bibliothèque Nationale [Milli Kütüphane], Harîrî'nin *Makâmât* el yazması, Arap el yazmaları 5847, fol. 33.

79

İKİNCİ KISIM: KİTAP SANATI

VI HARİRÎ'NİN MAKÂMÂT'ININ YENİ BULUNAN RESİMLİ EL YAZMASI

1 Harîrî'nin <i>Makâmât</i> 'i, fol. 14v	159
2 Harîrî'nin <i>Makâmât</i> 'i, fol. 18	160
3 Harîrî'nin <i>Makâmât</i> 'i, fol. 27v	161
4 Harîrî'nin <i>Makâmât</i> 'i, fol. 34	162
5 Harîrî'nin <i>Makâmât</i> 'i, fol. 41	163
6 Harîrî'nin <i>Makâmât</i> 'i, fol. 44	164
7 Harîrî'nin <i>Makâmât</i> 'i, fol. 47	167
8 Harîrî'nin <i>Makâmât</i> 'i, fol. 48v	168
9 Harîrî'nin <i>Makâmât</i> 'i, fol. 55v	169
10 Harîrî'nin <i>Makâmât</i> 'i, fol. 64	170
11 Harîrî'nin <i>Makâmât</i> 'i, fol. 67	171
12 Harîrî'nin <i>Makâmât</i> 'i, fol. 70	172
13 Harîrî'nin <i>Makâmât</i> 'i, fol. 73v	176
14 Harîrî'nin <i>Makâmât</i> 'i, fol. 77	177
15 Harîrî'nin <i>Makâmât</i> 'i, fol. 82v	178
16 Harîrî'nin <i>Makâmât</i> 'i, fol. 89	179
17 Harîrî'nin <i>Makâmât</i> 'i, fol. 92	180
18 Harîrî'nin <i>Makâmât</i> 'i, fol. 96v	181
19 Harîrî'nin <i>Makâmât</i> 'i, fol. 98	184
20 Harîrî'nin <i>Makâmât</i> 'i, fol. 104	185
21 Harîrî'nin <i>Makâmât</i> 'i, fol. 110	186
22 Harîrî'nin <i>Makâmât</i> 'i, fol. 117v	187
23 Harîrî'nin <i>Makâmât</i> 'i, fol. 131v	188
24 Harîrî'nin <i>Makâmât</i> 'i, fol. 134	189
25 Harîrî'nin <i>Makâmât</i> 'i, fol. 136v	192
26 Harîrî'nin <i>Makâmât</i> 'i, fol. 138v	193
27 Harîrî'nin <i>Makâmât</i> 'i, fol. 141	194
28 Harîrî'nin <i>Makâmât</i> 'i, fol. 150v	195
29 Harîrî'nin <i>Makâmât</i> 'i, fol. 153	196
30 Harîrî'nin <i>Makâmât</i> 'i, fol. 154v	197
31 Harîrî'nin <i>Makâmât</i> 'i, fol. 167v	202
32 Harîrî'nin <i>Makâmât</i> 'i, fol. 171v	203
33 Harîrî'nin <i>Makâmât</i> 'i, fol. 176	204
34 Harîrî'nin <i>Makâmât</i> 'i, fol. 177v	205
35 Harîrî'nin <i>Makâmât</i> 'i, fol. 180	206
36 Harîrî'nin <i>Makâmât</i> 'i, fol. 184v	207
37 Harîrî'nin <i>Makâmât</i> 'i, fol. 188v	210
38 Harîrî'nin <i>Makâmât</i> 'i, fol. 192	211
39 Harîrî'nin <i>Makâmât</i> 'i, fol. 198	212

40 Harîrî'nin <i>Makâmât</i> 'ı, fol. 204	213
41 Harîrî'nin <i>Makâmât</i> 'ı, fol. 207v	214
42 Harîrî'nin <i>Makâmât</i> 'ı, fol. 211v	215

VII "DEMOTTE" ŞEHNÂME'SİNİN İKONOĞRAFİSİ ÜZERİNE NOTLAR

1 Erdevân ile Erdeşîr arasındaki savaş	225
2 Erdevân'ın idamı	226
3 İrec'in tabutunun Ferîdun'a getirilmesi	229
4 İrec'in başını tutan Ferîdun	230
5 İsfendiyâr'ın cenazesi	231
6 Rüstem'in cenazesi	232
7 İskender'in cenaze teskeresi	234

VIII ON ÜÇÜNCÜ YÜZYILDAN KALMA RESİMLENDİRİLMİŞ MAKÂMÂT: BURJUVAZİ VE SANAT

1 Ebû Zeyd'in ayrılışı. Paris, arabe 5847	241
2 Ev. İstanbul el yazması	246
3 Cami. İstanbul el yazması	247
4 Han. Paris, arabe 5847	250
5 Köy. Paris, arabe 5847	251
6 Saray. Paris, arabe 5847	252
7 Arap tipleri ve bir kadı. Paris, arabe 5847	253
8 Kadın. Paris, arabe 3929	254

IX TASVİRLER YA DA YORUMLAR: EL-HARİRÎ'NİN MAKÂMÂT'ININ RESİMLERİ

1 Paris arabe 5847, fol. 101; otuz ikinci makame	266
2 Paris arabe 5847, fol. 100v; otuz ikinci makame	268
3 Leningrad 523, fol.223; otuz ikinci makame	269
4 Londra, oriental 1200, fol. 106; otuz ikinci makame	271
5 Paris arabe 5847, fol. 29v; on birinci makame	273
6 Paris arabe 3929, fol. 30; on birinci makame	274
7 Paris arabe 3929, fol. 30v; on birinci makame	275
8 Paris arabe 5847, fol. 33; on ikinci makame	277
9 Paris arabe 3929, fol. 34v; on ikinci makame	278
10 Paris arabe 3929, fol. 68v; otuz birinci makame	279
11 Paris arabe 5847, fol. 8v; üçüncü makame	280
12 Londra add. 22.114, fol. 59v; yirmi birinci makame	282
13 Viyana, AF 9, fol. 70; yirmi birinci makame	283

XI BİR PERS RESMİ ESTETİĞİNE DOĞRU

1 <i>Hüsrev'in Cülusu</i> , Nizâmî, <i>Hamse</i> , British Library or. 2265, fol. 60v; Aka Mîrak'a atfedilir, yaklaşık 1540	297
2 <i>Saray Sabnesi</i> . Firdevsî'nin <i>Şehnâme</i> 'sinin bir el yazmasının iki sayfalık iç kapak resminin sol tarafı. Kâğıt üzerine renkler ve altın. İran yaklaşık 1440.	298
3 <i>Saray Sabnesi</i> . Firdevsî'nin <i>Şehnâme</i> 'sinin bir el yazmasının iki sayfalık iç kapak resminin sağ tarafı.	299
4 <i>Hümâ ve Hümâyûn Bir Bahçede</i> , kayıp eser, Hâcû-yi Kirmânî, <i>Hamse</i> , Paris, Musée des Arts Décoratifs, yaklaşık 1430.	300
5 <i>Kopuz Çalan Genç Adam</i> , geç on altıncı yüzyıl.	301
6 Kutsal kişilerin (?) karikatürü (?), İstanbul, Hazine 2153, fol. 46	304
7 <i>Camide Bir Dilenci</i> , S'adi, <i>Bostân</i> , Kahire, National Library, <i>adab farsî</i> 908, 1488 Herat tarihli, Behzâd imzalı	310
8 <i>Talep Vadisi</i> , Sultan Ahmed Celâyir'in <i>Divan</i> 'ı	318
9 <i>Hayret Vadisi</i> , Sultan Ahmed Celâyir'in <i>Divan</i> 'ı	319
10 <i>İstiğna Vadisi</i> , Sultan Ahmed Celâyir'in <i>Divan</i> 'ı	320
11 <i>İstiğna Vadisi</i> , Sultan Ahmed Celâyir'in <i>Divan</i> 'ı	321
12 <i>Tevhid Vadisi</i> , Sultan Ahmed Celâyir'in <i>Divan</i> 'ı	322
13 <i>Hümâ ile Âzar'ın Karşılaşması</i> , Hâcû-yi Kirmânî'nin <i>Divan</i> 'ı	324
14 <i>Hümâ Çin Sarayında</i> , Hâcû-yi Kirmânî'nin <i>Divan</i> 'ı	325
15 <i>Hümâ, Hümâyûn'un Hisarının Önünde</i> , Hâcû-yi Kirmânî'nin <i>Divan</i> 'ı	327
16 <i>Hümâ ile Hümâyûn'un Dövüşü</i> , Hâcû-yi Kirmânî'nin <i>Divan</i> 'ı	328
17 <i>Zîfâftan Sonra</i> , Hâcû-yi Kirmânî'nin <i>Divan</i> 'ı, British Library Add. 18113, Cüneyd'in 1396'ya tarihlenen resmi, fol. 45	329
18 <i>Cenaze Alayı</i> , <i>Mantiku't-Tayr</i> , Ferîdüddin Attâr, 1483'te Herat'ta hazırlanmıştır.	331
19 Assâr, <i>Mibr ü Müşteri</i> , 1477 tarihli, Şeyh Mürşid el-Kâtib tarafından yazılmıştır.	338

XII İKİ BÂBÜRLÜ MİNYATÜRÜ HAKKINDA

1 Pâdişâhnâme: Devletâbâd Kuşatması, Sergi Kataloğu 31	345
2 Pâdişâhnâme: Cihangir'in oğlu Prens Hürrem'i kabul etmesi, Sergi Kataloğu 37	346

XIII ON SEKİZİNCİ YÜZYILDAN İKİ MEKKE VE MEDİNE TASVİRİ ÜZERİNE BAŞLANGIÇ NİTELİĞİNDE BİR NOT

1 Mekke	352
2 Medine	353

ÜÇÜNCÜ KISIM: MİMARLIK VE KÜLTÜR**XV PERS MİMARLIĞININ AYNASI OLARAK İSFAHAN**

1 İsfahan, Curcir Camii adıyla bilinen yapı, cephe, onuncu yüzyıl	372
2 İsfahan, Mescid-i Cuma, havadan görünüm	373

3 İsfahan, Mescid-i Cuma, kible kubbesinin dışarıdan görünümü, geç on birinci yüzyıl	374
4 Merv, Sultan Sencer Türbesi, yaklaşık 1150–60	376
5 Deşti, camide kible kubbesi, on dördüncü yüzyıl	377
6 Semerkant, Bibi Hanım Camii, kible kubbesi, erken on beşinci yüzyıl	378
7 İsfahan, Mescid-i Cuma, kuzey kubbesi, dışarıdan görünüm, geç on birinci yüzyıl	379
8 İsfahan, Mescid-i Cuma, kuzey kubbesi, kubbenin içinden görünüm	380
9 İsfahan, Mescid-i Cuma, kuzey kubbesi, odanın iç bölümü	381
10 İsfahan, Mescid-i Cuma, kuzey kubbesi, mukarnaslı tromp	382
11 Ziyâr (İsfahan yakınlarında), minare, on ikinci yüzyıl	383
12 Kümbed-i Kâbüs, kule mezar, erken on birinci yüzyıl	384
13 Sultaniye, Olcaytu Türbesi, erken on dördüncü yüzyıl	385
14 Taybad, Zeynüddin Türbesi, on dördüncü-on beşinci yüzyıl	385
15 İsfahan, Mescid-i Cuma, kuzey kubbesi, duvar bezemesinin detay	387
16 Buhara, Kalan minaresi, detay, erken on ikinci yüzyıl	388
17 İsfahan, Şah Meydanı, havadan görünüm	389
18 İsfahan, Şah Meydanı, Mescid-i Şâh taç kapısı, geç on altıncı yüzyıl	390
19 İsfahan, Şah Meydanı, caminin kible kubbesi	391
20 İsfahan, Şah Meydanı, çini işlemelerden detay	392
21 İsfahan, Şeyh Lütfullah Camii, ön cephesi	393
22 İsfahan, Şeyh Lütfullah, kubbenin içeriden görünümü	394
23 İsfahan, Âli Kapı	395
24 İsfahan, Âli Kapı kesiti (Zander'den alınmıştır)	396
25 İsfahan, Âli Kapı, stüko tonozdan detay	397
26 İsfahan, Mescid-i Şâh, kesit	398
27 Meşhed, Gevher Şad Medresesi, avlu cephesi, on beşinci yüzyıl	400
28 Ribât-ı Şerif, kervansaray, duvar süslemesinden detay, on ikinci yüzyıl	402

XVI MEMLÜK SANATI ÜZERİNE DÜŞÜNCELER

1 Çanak, yaklaşık 1330. British Museum, Londra, no. 51, 1–41	407
2 Şamdan, 1482–1483. İslam Sanatları Müzesi, Kahire, no. 4297	408
3 İbrik, yaklaşık 1300. İslam Sanatları Müzesi, Kahire, no. 15089	411
4 Kalem kutusu, 1304–05. Louvre, Paris, no. 3621	412
5 Kur'an sandığı, yaklaşık 1330. İslam Sanatları Müzesi, Kahire, no. 183	413
6 Kandil, on dördüncü yüzyılın ikinci yarısı, İslam Sanatları Müzesi, Kahire, no. 15123	414
7 Baş sayfa, Kur'an, yaklaşık 1370. Mısır Milli Kütüphanesi, Kahire, MS 54, fol. 2a	415
8 Son sayfa, Kur'an, 1334. Mısır Milli Kütüphanesi, Kahire, MS 81, fol. 378a	416
9 Harem-i Şerif, Kudüs; dikey kesit (Çizim: Michael Burgoyne)	422
10 Sultan Hasan Medresesi, Kahire; plan	423
11 Sultan Hasan Medresesi, Kahire	424
12 On dokuzuncu yüzyılda Kahire'de bir sokağın çizimi (Prisse d'Avennes'ten alınmıştır)	425
13 Kudüs'te bir sokağın rekonstrüksiyonu; plan (Çizim: Michael Burgoyne)	428

XVII BİR YÜKSEK OSMANLI SANATI SERGİSİ

1 1564–65'te Şehzade Selim için dikilmiş mintan.	
İstanbul, Topkapı Sarayı, 13/1133	435
2 Melchior Lorichs'in gözünden Muhteşem Süleyman, 1559	442
3 <i>Devşirmeler</i> . Süleymannâme, fol. 31b	446
4 Selden kaçmak için bir ağaca tırmanan askerler. <i>Süleymannâme</i> , fol. 266a	447

XX HAÇLI SEFERLERİ VE İSLAM SANATININ GELİŞİMİ

1 Kahire, Sultan el-Nâsır Camii'nin medresesi, Aşkelon'dan [?] getirilmiş taç kapı, yaklaşık 1303	481
2 Divriği, cami, kuzeybatıdaki taç kapı, on üçüncü yüzyıl	482
3 Louvre, tavus kuşu şeklinde ibrik ya da akuamanil, env. no. MR 1519	490
4 Artuklu tabağı, on ikinci yüzyılın ilk yarısı, Innsbruck	492
5 II. Rugerro'nun Pelerini, 1133–1134 tarihli, Viyana	493

DÖRDÜNCÜ KISIM: İSLAM SANATI VE BATI**XXV İSLAM SANATI VE MİMARLIĞI İLE ANTİK ÇAĞ**

1 Mısır'da, Ürdün'de, Filistin'de, Suriye'de, Mezopotamya'da ve Irak'ta bulunan ve metinde bahsedilen yerler	557
2 Şam Emevî Camii	558
3 <i>Diez Albumü</i> 'nde Tazza Farnese'nin bir tasviri	559
4 Hirbetü'l-Mefcer'in hamam bölümündeki mozaik zemin döşemesinden detay	560
5 Hirbetü'l-Mefcer'in hamam bölümündeki mozaik zemin döşemesinden detay	561
6 Emevî Camii'nin duvar mozaiklerinden detay	562
7 Hirbetü'l-Mefcer'de stüko heykel	563
8 Müşettâdaki Emevî sarayının planı	564
9 Müşettâdaki sarayın dış duvar süslemesinden detay	565
10 Kusayru Amre'nin hamamında Helenistik tarzda duvar resmi	566
11 Şam'da Nûreddin Bimâristanı'nın taç kapısı	567
12 Bir hocanın önünde oturmuş öğrenci. <i>Materia Medica</i> 'nın 1229 tarihli Arapça el yazmasında yer alan bir minyatür	568
13 Elhamra Sarayı'nda İki Kız Kardeş Salonu'nun Kubbesi	569
14 İstanbul'daki Süleymaniye Camii, Mimar Sinan (1550–57)	571